

УДК 340.13:347

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.55>

ВИТОКИ КОНЦЕПЦІЇ ПРОГАЛИН У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ В АНТИЧНІЙ ПРАВОВІЙ ДУМЦІ

Завальнюк С.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
НУ «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-3146-0216
e-mail: zav.sv@ukr.net

Завальнюк С.В. Витоки концепції прогалин у приватному праві в античній правовій думці.

Стаття присвячена історико-правовому аналізу витоків концепції прогалин у приватному праві в античній юридичній думці. Визначається вплив ідей Платона, Арістотеля та римських юристів на формування принципу справедливості як основи вирішення колізій та прогалин.

Обґрунтовується, що проблема неповноти правового регулювання була усвідомлена ще у добу античності, хоча термін «прогалина» у сучасному значенні тоді ще не використовувався. Доведено, що вже в давньогрецькій філософії було закладено теоретичні передумови розуміння меж писаного закону через категорію справедливості. Розкрито значення арістотелівської концепції *epieikeia* як форми справедливості, спрямованої на уточнення нормативного припису у виняткових випадках, не передбачених законодавцем, без заперечення обов'язковості самого закону. Показано, що у вченні Арістотеля закладено ідею пріоритету раціональної мети норми над її буквальним формулюванням, що стало важливим теоретичним підґрунтям подальших механізмів подолання правової невизначеності.

Окрему увагу приділено інституційному формуванню практичних механізмів подолання нормативної невизначеності в римському праві. Встановлено, що поряд із *jus civile* сформувався масив норм *jus honorarium*, який через систему преторських едиктів забезпечував доповнення, пом'якшення та адаптацію формалізованого цивільного права до потреб суспільного розвитку й економічної динаміки. Проаналізовано роль принципів *aequitas*, добросовісності, процесуальної формули та аргументації за аналогією у формуванні гнучких засобів правового захисту. Висвітлено значення кодифікаційної діяльності Юстиніана як етапу централізації механізмів усунення суперечностей і мінімізації правової невизначеності в пізньоантичний період.

Зроблено висновок, що антична правова думка сформувала фундаментальні теоретичні та інституційні засади сучасної доктрини прогалин у приватному праві, а ідеї справедливості та обов'язковості судового вирішення спору стали основою подальшого розвитку європейської правової традиції й зберігають актуальність для сучасної теорії цивільного права.

Ключові слова: антична юридична думка, неповнота закону, *epieikeia*, *aequitas*, *jus civile*, приватне право, *jus honorarium*, цивільне право, прогалини у праві, аналогія права, тлумачення права, історія права.

Zavalniuk S.V. The origins of the concept of legal gaps in private law in ancient legal thought.

The article is devoted to a historical and legal analysis of the origins of the concept of legal gaps in private law within ancient legal thought. It identifies the influence of the ideas of Plato, Aristotle, and Roman jurists on the formation of the principle of justice as a foundation for resolving legal conflicts and gaps.

It is argued that the problem of the incompleteness of legal regulation had already been recognized in antiquity, although the term “legal gap” in its modern meaning was not yet used. The study demonstrates that ancient Greek philosophy laid the theoretical foundations for understanding the limits of written law through the category of justice. Particular attention is paid to Aristotle’s concept of *epieikeia* as a form

of justice aimed at refining normative prescriptions in exceptional cases not foreseen by the legislator, without denying the binding force of the law itself. It is shown that Aristotle's doctrine contains the idea of the priority of the rational purpose of a norm over its literal wording, which later became an important theoretical basis for mechanisms designed to overcome legal uncertainty.

Special consideration is given to the institutional formation of practical mechanisms for addressing normative indeterminacy in Roman law. It is established that alongside *jus civile*, a body of norms known as *jus honorarium* developed, which, through the system of praetorian edicts, ensured the supplementation, mitigation, and adaptation of formalized civil law to the needs of social development and economic dynamics. The role of the principles of *aequitas*, good faith, procedural formulae, and reasoning by analogy in shaping flexible means of legal protection is analyzed. The significance of Justinian's codification as a stage in the centralization of mechanisms aimed at eliminating contradictions and minimizing legal uncertainty in the late antique period is also highlighted.

The article concludes that ancient legal thought formed the fundamental theoretical and institutional foundations of the modern doctrine of legal gaps in private law, while the ideas of justice and the mandatory nature of judicial dispute resolution became the basis for the further development of the European legal tradition and remain relevant for contemporary civil law theory.

Key words: legal incompleteness, ancient legal thought, *epieikeia*, *aequitas*, *jus honorarium*, *jus civile*, private law, civil law, legal gaps, analogy of law, interpretation of law, legal history.

Постановка проблеми. Проблематика прогалин у приватному праві має вагоме історичне підґрунтя, оскільки жодній правовій системі, навіть за умов високого рівня розвитку, неможливо забезпечити вичерпне регулювання всього спектру суспільних відносин. У сфері цивільного права це пояснюється складністю та різноманітністю майнових і особистих немайнових відносин. Історичний розвиток і тривала еволюція правових концепцій, починаючи від доби античності й до новітнього часу, засвідчують об'єктивність існування прогалин у праві. Історико-правовий аналіз демонструє, як різні історичні періоди та правові системи оцінювали явище прогалин, якими методами долали ці проблеми та як представлені підходи вплинули на формування сучасного українського цивільного права.

Витоки осмислення правових прогалин сягають античності. Ще давньогрецькі філософи та римські юристи усвідомлювали, що писане право має об'єктивні межі, зумовлені загальністю формулювань і мінливістю суспільного життя. Хоча поняття «правова прогалина», в сучасному розумінні, не було сформульоване в античну добу, сам феномен існував і активно осмислювався в межах філософії, судової практики та правотворення.

Метою дослідження є історико-правовий аналіз витоків концепції прогалин у приватному праві в античній правовій думці, з'ясування теоретичних і інституційних передумов формування ідеї нормативної неповноти, а також визначення ролі античних філософсько-правових ідей у становленні сучасної доктрини подолання прогалин.

Стан опрацювання проблематики. Наукове дослідження проблеми витоків концепції прогалин у приватному праві охоплює аналіз історичного розвитку поглядів на роль, місце та значення таких прогалин у контексті європейської правової традиції. Історичні аспекти правової природи прогалин були висвітлені у працях Л. Бостан, С. Бостана, Р. Ванджурака, Е. Гарріса, В. Глиняного, О. Калашника, С. Меленко, В. Таранухи, Є. Харитонова та інших.

Вклад основного матеріалу. Античне право є складним і багатограним явищем, що охоплює сукупність правових норм, інститутів та юридичної практики, в цивілізаціях Стародавньої Греції та Стародавнього Риму. Воно сформувалося на основі соціальних, політичних і культурних реалій античного світу, водночас увібравши в себе філософські та етичні ідеї, які мали істотний вплив на зміст права. Античне право не існувало як єдина система: грецьке і римське право відрізнялися як за структурою, так і за функціями. Водночас для обох традицій спільними рисами виступили: казуїстичний характер правових норм, які часто розроблялися для конкретних життєвих ситуацій, що обмежувало абстрактність і системність законодавства; тісний зв'язок із мораллю та релігією; наявність публічного і приватного права, хоча поділ між ними не завжди був чітким; формалізм і сакралізація правових процедур як в архаїчному римському праві, так і в афінській судовій практиці.

Підходи до подолання правових прогалин у різні часи історичного розвитку суттєво змінювалися, залежно від природи правової системи та домінуючої юридичної доктрини. В епоху ан-

тичності, коли ще не існувало сучасного поняття кодифікованого законодавства, неповнота правового регулювання заповнювалися через застосування загальних принципів справедливості або шляхом видання нових едиктів.

Проблема охоплення правом усіх можливих життєвих ситуацій турбувала юристів ще з давніх часів. Античні мислителі розуміли, що жоден універсальний закон не здатний врахувати всі ймовірні випадки. Зокрема, давньогрецький філософ Платон наголошував, що уникнути прогалин у законодавстві неможливо через відсутність можливості створення ідеально досконалого правового акту [5, с.29]. Він пропонував поєднання суворості закону з гнучкістю філософа-судді, який має керуватися розумом і загальним добром. Таким чином, Платон допускав необхідність «живого» тлумачення закону у разі правових прогалин. Р. Ванджурак аналізуючи філософсько-світоглядну позицію Платона, робить висновок про те, що платонівська «ідея права» загалом полягає у спрямованості регулювання суспільних відносин до встановлення «розумного та справедливого порядку». Саме у здійсненні цієї мети мислитель вбачає сутнісне призначення права, його «божественний задум», втілення якого є найважливішим завданням людини [4, с.78].

Філософські ідеї Платона і стоїків були відтворені у християнській правовій традиції – у працях Августина, Фоми Аквінського, а згодом – у праві Нового часу. Поняття природного права стало центральним у творах Гуго Гроція, Джона Локка, Жана-Жака Руссо, формуючи основи сучасної теорії права, прав людини та доктрини верховенства права.

Розвиваючи положення Платона, Арістотель підкреслював неминучі недоліки писаного закону, пов'язані з його загальною природою. Він зауважив, через універсальний характер закону виникають випадки, не охоплені його формулюванням. Таким чином, встановлення універсальних норм не дозволяє врахувати всі можливі конкретні обставини реального життя. Арістотель вважав виправданим виправлення виявлених недоліків в ході застосування права вважаючи, що законодавець і сам виправив би, якби знав про такий випадок під час ухвалення закон. Для подолання таких прогалин Арістотель пропонував звертатися до природного права, розуміючи під ним сукупність незмінних принципів справедливості й добра, які можуть доповнити писане право та підказують суду рішення у тих випадках, коли встановлене державою право мовчить. Таким чином, уже антична філософія права заклала ідею, що в разі мовчання позитивного закону слід керуватися загальними засадами права.

У «Нікомаховій етиці» Арістотель наголошував на необхідності суддівського виправлення закону у виняткових ситуаціях, яких законодавець не передбачив. Якщо через загальність закону виникає казус, що випадає з загального правила, тоді слід виправити недолік, постановивши те, що законодавець сам постановив би, якби був присутній». «Коли закон складений для загального випадку, а сталося щось підсудне йому, але поза загальним випадком, тоді чинити правильно значить: там, де у законодавця, що склав закон без обмовок, пропуск або погрішність, поправити упущення, яке визнав би навіть сам законодавець, виявився він тут, а якби знав заздалегідь, то вніс би [цю поправку] в законодавство. Тому [добро] і є справедливе і краще якогось певного, але не безвідносно справедливого, [а точніше], воно краще [справедливого] з погрішністю, причина якої – його безумовність. І сама природа доброго – це поправка до закону в тому, в чому через його загальність є упущення [1, с. 87]. Ця ідея, відома як еллінський прообраз концепції справедливості (принцип *επιείκεια*), відображала переконання, що формально правильний закон може давати хибний результат у конкретному випадку, і тому потрібне гнучке тлумачення або доповнення закону духом справедливості.

Професор античної історії Едвард Гарріс у своєму науковому дослідженні аналізує питання, наскільки суворо афінські суди дотримувалися букви закону та яку роль у судовій практиці відігравала *επιείκεια* як принцип справедливості. Автор пише про те, що У своїй «Нікомаховій етиці та риторичі» Арістотель стверджує, що існує форма правосуддя, яка називається *επιείκεα* («справедливість»), що суперечить писаному закону. Тому у дослідника виникає питання: Чи дозволяла ця форма правосуддя суддям враховувати пом'якшувальні обставини? Автор підкреслює, що у науковій літературі немає єдності щодо змісту *επιείκεια* та її ролі в афінських судах. Так, деякі стверджують, що *επιείκεα* була доктриною, яка дозволяла судам розглядати широкий спектр міркувань і навіть повністю ігнорувати закон. Натомість інші науковці заперечують роль значну роль *επιείκεια* в судовій практиці Афін, вважаючи, що рішення ухвалювалися на основі суворого дотримання закону [11, р.25]. З цієї точки зору, ідеї Арістотеля про *επιείκεα* були нововведенням, яке не мало нічого спільного з сучасною юридичною практикою. На основі аналізу різних точок

зору автор доводить, що епіейкея не означає звернення до «вищої» справедливості, що стоїть понад законом, а застосовується лише за незвичайних обставин, які не міг передбачити законодавець, формулюючи загальну норму. Коли учасник судового процесу використовував аргумент, заснований на епіейкеї, він не просив суд відхилити писаний закон, а продемонстрував, що його справа була винятком із загального правила, де повинні бути враховані інші правові міркування. Аргумент з епіейкеї був не зверненням до позаправових міркувань, а до загального принципу справедливості, що неявно міститься в писаних законах [11, р.25].

С. Меленко робить висновок про те, що Арістотель, визначаючи право найвищим проявом справедливості, одночасно вказує на те, що держава, санкціонуючи та закріплюючи його на законодавчому рівні, формує не лише основи, але й усю, так би мовити, структуру такого філософсько-правового поняття, як справедливість, але водночас охопити його повністю не в змозі, через властиву йому багатогранність та складну структуру. Мислитель фактично давав визначення «нормативної» справедливості, яка, у свою чергу, знаходила власне відображення у законодавчих актах, а не філософську сутність цього поняття у його широкому науково-пізнавальному розумінні [6, с. 140].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що з метою подолання обмеженості загального закону у процесі його застосування Арістотель сформулював концепцію еріейкеїа як особливої форми справедливості, що покликана коригувати наслідки формально правильного, але надмірно загального нормативного припису. Йдеться не про заперечення закону, а про його уточнення у конкретному випадку, коли буквальне застосування норми призводить до результату, що не відповідає її раціональній меті. У межах цієї концепції закон розглядається як загальне вираження справедливого, однак через свою універсальність він може не враховувати виняткові обставини. У таких ситуаціях справедливість набуває характеру корективу, спрямованого на відновлення відповідності між нормативною формою і фактичними обставинами. Таким чином, вирішення конкретного казусу повинно орієнтуватися не лише на буквальне формулювання норми, а й на її телеологічний зміст – тобто на істинну мету законодавця.

Р. Ванджурак слушно зазначає, що саме у творчій спадщині Арістотеля філософсько-правові ідеї античної Греції досягли свого апогею, оскільки подальша криза полісної системи в епоху еллінізму сприяла утвердженню недовіри до державних інститутів, поширенню індивідуалістичних настроїв та домінуванню етичної проблематики над політико-правовою у сфері філософського пізнання [4, с.85]. У цьому контексті арістотелівська концепція справедливості, зокрема ідея еріейкеїа, постає як кульмінаційний етап розвитку античної теорії права, що поєднала нормативний, етичний та політичний виміри правового мислення.

В часи Давньоримської держави сформувалась думка, що ані закони, ані акти не можуть бути написані так, щоб вмещати в собі всі можливі випадки (*neque leges neque senatus consulta ita scribi possunt, ut omnis casus qui quandoque insiderint comprehendantur*) [9, с. 15]. Така позиція ілюструє ставлення до природи прогалини в даний період та є класичним підтвердженням визнання об'єктивної неповноти позитивного права.

С. Меленко, зазначає, що у Давньому Римі поряд із *jus civile* розвивалася своєрідна правова система – *jus honorarium*, яка на думку автора, покликана ліквідувати прогалини у законодавстві, джерелом якого були закони XII таблиць, адже із процесом розвитку суспільних відносин нагальною необхідною постала проблема їхнього правового врегулювання. Вирішення такого питання покладалось на римські магістрати, які завдяки власним постановам з метою забезпечення та охорони внутрішнього порядку успішно його вирішували. Таким чином, упродовж тривалого часу нормотворчої діяльності магістратур було сформовано досить складну систему нормативного регулювання під назвою *jus honorarium* [6, с.236]. Зазначимо, що у класичному римському розумінні *jus honorarium* (преторське право) становило особливу систему норм римського права, яка була сформована магістратами (передусім преторами та еділами) у II ст. до н. е., з метою сприяння застосуванню, доповнення та коригування формалізованого цивільного права (*jus civile*) яке не могло адаптуватися до економічних змін. Його функціонування спиралося на принцип *aequitas* як ідею справедливості та на систему щорічних едиктів магістратів, що слугували інструментом гнучкої правової реакції на нові соціально-економічні потреби, забезпечуючи правовий захист й адаптацію нормативного регулювання до потреб практики.

Протягом тривалого і складного процесу свого історичного розвитку римське право прагнуло мінімізувати правову невизначеність і створити дієві механізми для забезпечення стабільності та ефективності правової системи. Поступово створювався централізований підхід до вирішення

правових питань, що сприяв подоланню юридичних неузгодженостей. У римському праві прогалини визнавалися об'єктивним явищем. Видатні римські юристи III століття н.е. Доміцій Ульпіан та Юлій Павел вважали, що неможливо охопити всі відносини існуючими нормами. Для подолання невизначеності претор видавав едикти (*ius honorarium*), які і доповнювали чинне право. Також широкого значення набули принципи добросовісності та справедливості.

Ульпіан вважав, що справедливість і добрі звичаї мають допомагати там, де мовчить закон. Він вірив, що право це мистецтво добра і справедливості [10, с. 133-134]. Там, де немає закону, слід керуватись природним правом, звичаями та здоровим глуздом. Відсутність закону може розумітись як правова прогалина у разі якої суддя повинен ухвалити рішення, спираючись на природне право (справедливість); звичаї; раціональний розум.

Визначаючи, що у стародавньому Римі право розвивалося казуїстично, на основі конкретних рішень і едиктів магістратів, слід зробити висновок, що поняття «прогалини» не мало сучасного значення. Суддя у разі сумніву щодо винуватості міг ухвалити вердикт «не ясно» («*non liquet*»), фактично відкладаючи справу через недостатню визначеність закону чи доказів. Однак поступово традиція вимагала від судді винести рішення за будь-яких обставин. Римська правова доктрина виробила механізми подолання прогалин та розширення діючих норм за аналогією, звернення до природного права та принципів рівності, справедливості тощо.

Так, преторське право (*ius honorarium*), за відомим висловом Ульпіана, було запроваджено саме для того, щоб «допомагати, доповнювати і виправляти цивільне право» на благо суспільства. Претори через едикти створювали нові позови і засоби захисту на випадки, не врегульовані нормами, фактично заповнюючи прогалини в законі творчістю магістратів і юристів.

Римські юристи класичної доби також широко застосовували аргументацію за аналогією для вирішення нових справ: діяла максима «де однакова підстава, там і однакове право» («*Ubi eadem ratio, ibi idem ius*») [7, с.150]. Це означало, що якщо дві ситуації подібні за суттю, то до нової ситуації слід застосувати ту саму правову норму, що й до вже врегульованої.

У процесі тривалого розвитку римського права було впроваджено низку інституційних механізмів з метою мінімізувати випадки відсутності правового регулювання. У першій книзі «Інституцій» Юстиніана зазначалося про можливість усунення всіх потенційних суперечностей і неточностей у писаному законодавстві шляхом цілеспрямованих правових заходів. Якщо ж виникали труднощі у тлумаченні або застосуванні норм, які викликали неоднозначне розуміння, судді могли звернутися до імператора. Він володів винятковим правом як на ухвалення нових законів, так і на їхнє офіційне тлумачення.

З завершенням доби античності ідея обов'язковості судового рішення набуває імперативного характеру. Візантійський імператор Юстиніан, серед завдань кодифікації бачив усунення суперечностей та прогалини у праві. У конституції (528 р.) наголошувалось, що зібрання всіх законів має на меті усунути будь-які прогалини права. Більш того, спеціальним законом (Новелою № 125 від 541 р.) Юстиніан заборонив суддям відмовляти у правосудді, навіть якщо письмовий закон мовчить: їм наказувалося не очікувати нового наказу імператора, а розглядати справу якомога ретельніше і вирішувати її згідно з тим, що їм здається справедливим і законним [12]. Норми фактично встановили правило, аналогічне пізнішому принципу, зобов'язавши суддів виносити рішення в усіх випадках без винятку. Таким чином, ще в римському праві пізнього періоду затвердилася вимога: не може бути відмови в правосудді через прогалину в законі – суддя повинен вирішити справу, керуючись загальними засадами права та справедливості.

Римськими юристами визнавалося, що «порушує закон той, хто здійснює заборонене законом; вчиняє в обхід той, хто, зберігаючи слова закону, обходить його смисл». Прогалини в законі допускалися заповнювати тлумаченням, яке не повинно погіршувати становище людей: «У жодному разі смисл закону або милість справедливості не терпить, щоб те, що введене для користі людей, ми обертали шляхом жорстокого тлумачення на суворість, яка йде врозріз із благополуччям людей» [5, с. 43].

Антична ідея про неповноту права та потребу у гнучкому тлумаченні норм стала основою багатьох пізніших правових доктрин. Римське право, особливо його преторські елементи та юриспруденція, лягли в основу правових систем континентальної Європи, зокрема через рецепцію римського права в середньовічній Європі. Концепція справедливості як засобу врегулювання прогалин у праві стала джерелом таких інститутів, як англійське право справедливості, а також основою для доктрини аналогії у сучасних правових системах.

Висновки. Таким чином, у добу античності сформувалися перші фундаментальні уявлення про неповноту закону та необхідність його тлумачення. Давньогрецька філософія заклала поняття справедливості, як необхідності відступити від букви закону заради його духу у непередбачуваних випадках. Римське право виробило практичні механізми заповнення неповноти закону: преторські едикти доповнювали жорсткі норми, а римські юристи застосовували аналогію та загальні засади для вирішення казусів, не врегульованих прямо. Пізньоримське законодавство вже явно заборонило суддям ухилятися від рішення через неповноту в законі, покладаючи на них обов'язок вирішувати по совісті і правді. Давньогрецька філософія надала цій проблемі теоретичної глибини, а римське право – практичних механізмів її подолання. Саме ці ідеї стали підґрунтям сучасної теорії правових прогалів і зберігають актуальність у правовій системі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арістотель. Нікомахова етика / Переклад з давньогрецької Віктор Ставнюк. К.: «Аквілон-Плюс», 2002. 480 с.
2. Арістотель. Політика. Поетика. 2023. Фоліо. 512 с.
3. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури. 2004. 672 с.
4. Ванджурак Р.В. Вплив давньогрецької філософії права на сучасну українську юриспруденцію: монографія / наук. ред. М.В. Костицький. Київ: Вістка, 2023. 248 с.
5. Історія вчень про державу і право: підручник / за ред. проф. Г.Г. Демиденка, проф. О.В. Петришина. Х.: Право, 2009. 256 с.
6. Меленко С.Г. Давньогрецькі витoki української філософсько-правової думки: монографія. Чернівці: Технодрук, 2013. 432 с.
7. Підпригора, О.А., Харитонов, Є.О. Римське право: підруч. / О.А. Підпригора, Є.О. Харитонов. 2ге вид. К.: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
8. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355 с.
9. Тарануха В.В. Прогалини в праві: поняття, сутність, способи їх усунення та подолання. *Юридична Україна*. 2009. № 2. С. 15–19. URL: <http://www.info-prensa.com/article-427.html>.
10. Юркевич Памфіл. Історія філософії права; Філософія права; Філософський щоденник. Вид. друге. К.: Ред. журн. «Український Світ», 2000. 756 с.
11. Harris Edward. How Strictly Did the Athenian Courts Apply the Law? The Role of *Epieikeia*. *Bulletin of the Institute of Classical Studies*. 2013. Vol. 56, no. 1. Pp. 25-46. URL: https://www.academia.edu/7417703/Epieikeia_in_Athenian_Law.
12. Rocha L.S.; Pinto J.P.S. Non liquet: the exception as a contingency formula for decision, functional differentiation and development of the paradoxes of the legal system. November 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/375405845_NON_LIQUET_THE_EXCEPTION_AS_A_CONTINGENCE_FORMULA_FOR_DECISION_FUNCTIONAL_DIFFERENTIATION_AND_DEVELOPMENT_OF_THE_PARADOXES_OF_THE_LEGAL_SYSTEM.

Дата першого надходження рукопису до видання: 06.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації: 05.03.2026

© Завальнюк С.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0